

FACILITATED COMMUNICATION AS AN ALTERNATIVE STRATEGY FOR WRITTEN COMMUNICATION TRAINING IN CHILDREN WITH MULTIPLE DISORDERS

Abstract: The article justifies the effectiveness of the implementation of facilitated communication as a modern technology for communication and interaction in children with multiple disorders. The primary, main emphasis in the content of the alternative method is on the use of the computer as a tool for written realization of concrete communicative intentions in children with atypical development. The main stages in the formation of skills for self-operation with the keyboard of the computer for coding of written information are presented. Suggested procedures and recommendations are addressed to the specialists and parents of children with specific communicative needs in the context of the strategy under consideration.

Author information:

Diyana Georgieva
Assist. Prof., PhD
Trakia University, Faculty of Education
Stara Zagora
✉ paskaldi1929@abv.bg
🌐 Bulgaria

Keywords:
facilitated communication, alternative communication, written communication, children with multiple disorders.

Модерните концепции за развитието на българското образование се осъществяват под егидата на включване на децата с нетипично развитие в широкия социум, зачитане на изначално полагащото им се право за получаване на образователни услуги, равностойни по съдържание и качество до тези на техните връстници.

Проблемът за обучението на деца със сложни и комплексни прояви на различни по вид, характер и степен нарушения се утвърждава като един от основните приоритети на съвременните образователни системи у нас и по света. В паралелна позиция се констатира тревожният факт за високата динамика на увеличаване на тяхната популация. Доминиращ е и процентът на децата с различна клинична симптоматика, при които се отбелязва затруднен контакт с обкръжаващите ги комуникативни партньори, отсъствие на възможност за опериране с вербални кодове за съобщаване на потребности, интереси, чувства, емоции. Като естествена последица се установява липсата на удоволствие и радост от общуването. Следователно една от водещите задачи в процеса на специално-педагогическата интервенция на изследваната хетерогенна група деца се състои в обучението им в достъпна за тях комуникативна система с цел нормализация на тяхното жизнено благополучие и подобряване на социалния статус.

В същото време в духа на актуалната стилистика остава проблемът за развитието на вокалната комуникация при деца, които не използват устния вариант на езика. Голям процент от хората продължават да формират оценка за интелектуалния статус на своите събеседници в зависимост от тяхното равнище на владение на речеви (устни) изразни средства. Такава визия отразява все още разпространеното схващане, че ако човек не говори, това непременно означава, че той не разбира адресираната към него вокална реч. Не са редки случаите, в които развитието на умения при дете (невладеещо звуковия код) за използване на писмените знаци и композирането им в думи изглежда в очите на неговите родители и на специалистите като акт на актуална, социално значима употреба на езика в процеса на общуване. И въпреки, че писмената комуникация не се отличава като универсално средство за обмен на информация (за разлика от

устната), убедително се налага мнението, че тя категорично разширява комуникативния капацитет на човека – както детето, така и възрастният са в състояние да идентифицират потребности, да осъществяват взаимодействие помежду си.

В световната практика се регистрира непрекъснато протичаща интензификация на успешно използване на аугментативна (допълваща) и алтернативна комуникация, (AAC), благоприятстваща разгръщането на комуникативните възможности на лицата с особености в психо-физическото развитие, и в конкретика – децата с множество нарушения. Системата включва неконвенционални начини за общуване с помощта на специфични средства, заместващи отсъстващата или допълващи недостатъчно сформиранията устна реч.

У нас прилагането на модела на алтернативната комуникация при т.нар. „невербални“ деца е една сравнително нова област, която дава на специалистите алтернативен поглед към тяхното обучение и рехабилитация. В резолюцията на Първата международна научно-практическа конференция „Допълваща и алтернативна комуникация“ (12-14 ноември 2018, гр. София) се подчертава, че алтернативната и допълващата комуникация се определят като необходимо условие за развитието на умения за общуване, за подобряване на социалната адаптация и повишаване качеството на живот на хората със специални комуникативни потребности. Уточнява се, че този модел на комуникация би могъл да се разглежда като част от ефективната образователна и социална политика на държавата по отношение на лицата в неравностойно положение и хората със сериозни проблеми в комуникацията. Тази тенденция намира отражение в публикации от последните години [1, 4, 5, 7, 8, 9, 13, 14].

Прието е обучението и комуникацията при деца със сложни форми на дизонтогенеза да се осъществяват в релация с техните силни страни, а комуникативната интенция да се реализира чрез прилагането на стратегии, различни от традиционните. В качеството на алтернативно средство за обучение в писмена комуникация и използване на графични кодови системи (плоскопечатен шрифт, пиктограми, блиссимволи) при деца със силно ограничена речева (вокална) изява встъпва компютърът. Последният се асоциира с възможността на детето да обективизира собствените си способности за участие като равностоен партньор в комуникацията и интеракцията. Специфичните операции с клавиатурата на компютъра в процеса на изграждане на комуникативни умения чрез писмената форма на речта се установяват като основен компонент в същността и съдържанието на фасилитиращата (облекчаваща) комуникация.

Фасилитиращата комуникация като метод за алтернативна комуникация

В контекста на съвременната парадигма за комуникацията, интердисциплинарното явление се разглежда и като процес на социално взаимодействие, при който речта се явява важен, но не и определящ конструкт. В комуникативния акт се извършва преди всичко духовно съприкосновение/общуване, при което се осъществява обмен на значения.

Фасилитиращата комуникация се разглежда като технология за обучение в общуване при лица със сериозни комуникативни нарушения посредством оказването на подкрепа при опериране с комуникативни устройства (компютър, различни видове комуникатори и др.) в избора на определени буквени знаци, пиктограмни и картинни символи. В процеса на облекчаващата комуникация фасилитаторът (асистент) подпомага потребителя в преодоляването на физическите проблеми и развитието на необходимите двигателни модели. Подобряването на неговите умения и нарастващото му доверие се отразяват върху размера на предоставената помощ – тя постепенно се редуцира. Основната цел на обучението се свързва със самостоятелното, автономно използване на комуникативните средства, което позволява на индивидите с тежки комуникативни проблеми да изразяват молби, желания, намерения по всяко време и място, без ограничения, наложени от комуникативните им партньори, технологии или обкръжаващата среда като цяло.

Хората, чиято реч не притежава достатъчни характеристики за комуникация, а също и тези, които нямат физическата възможност да си служат с пособия за писане, се ориентират към използване на други средства. Недостатъчно развитите реч или мануален праксис могат сериозно

да препятстват получаването на образование в случай на непредприемане на съответните мерки. Истината е, че въпреки ефекта от целенасочената работа с дете с множество нарушения, липсата на двигателни умения и устна реч затрудняват оценката на актуалните му способности.

От друга страна, при децата с неуспешна реализация в писмената комуникация, изискваща високо развита двигателна компетентност, назрява необходимостта от повторно диагностициране с цел откриване на друга комуникативна стратегия, чрез която те биха били успешни. Очевидните алтернативи предполагат избор (с помощта на показалеца на водещата ръка), реализиращ се чрез посочване на реални обекти (цели) или символи, думи, букви. Това може да се осъществи на практика посредством дисплей, клавиатура на компютър, електронно комуникативно табло.

Понятието ‚облекчаване‘ се определя като освобождаване от тежест, отстраняване на неприятно усещане или болка. Дефинитивният модел на обучението в облекчаваща комуникация съдържа осигуряването на определена помощ с цел улесняване общуването на лицата с тежки комуникативни проблеми. Степента на специализираната подкрепа модулира в зависимост от конкретния човек и варира от насърчаващия жест (поставени върху рамото ръце) за запазване на доверието до формиране на позата на ръката и избор на обект чрез показалеца.

Прилаганата помощ се отличава от традиционните практически методи на обучение (в началните етапи на процеса), като придружаващи движения и насочване на обучаемия. При съпровождащите движения специалистът поставя ръцете си върху тези на детето и ги направлява по съответния двигателен модел. Регистрира се елемент на физическа манипулация. В процеса на облекчаващата комуникация обаче фасилитаторът създава ситуация, оптимизираща постигането на възможно най-висока функционалност на движенията на ученика. С други думи, направлението на собствените движения принадлежи на ползвателя, а не на асистента.

Важно е да се подчертае фактът, че поддържането на ръката на детето от активния партньор не встъпва в качеството на способ за улесняване на комуникацията в случай, че то не разбира смисъла на тази тактилна подкрепа, от което произтича изводът, че липсват условия за инициране на общуване. Сътрудничеството на възрастния за реализиране на процеса на писмената комуникация би могло да се разглежда като аналог на съдействие в ситуациите на обучение на детето в мобилност или други видове активности, обвързани с автоматизацията на двигателни стереотипи. По този начин, при използване на технологията на облекчаващата комуникация специалистът изпълнява ролята на „инструмент“ за осъществяване на видовете дейност на детето, като допълва с участието си проблемните области на неговото развитие. Субектът на дейност, респективно, е самото дете.

Всяко дете, чиято речева компетентност изисква развитие, а фината (орална) моторика е с недостатъчен капацитет за реализиране на адекватна обратна връзка в комуникативния акт, е потенциален кандидат за прилагане на метода „облекчаваща комуникация“. Фасилитиращата комуникация е с най-висока степен на приложимост при деца, които манифестират добре развита способност за мобилност и имат потребност от използване на портативна комуникативна система. Към групата на бенефициентите на алтернативната технология принадлежат деца – носители на различни нарушения: умствена изостаналост, множество увреждания (синдром на Даун), аутизъм, ДЦП (диплегия, хемиплегия). От друга страна невъзможността за автономно опериране с алтернативните средства за комуникация може да се провокира от присъствието на богато нюансирана специфика от проявления: недостатъчно развита зрително-моторна координация; намален мускулен тонус; повишен мускулен тонус; затруднение при изолирането и изпълването на показалеца; персеверации; опериране с двете ръцете при изпълнение на задача, предполагаща включване на едната ръка; тремор; проблеми с иницирането; импулсивност; липса на увереност.

Методът на фасилитиращата комуникация (FC), предназначен за обезпечаване на емоционална поддръжка и физическа помощ (например поддържане на ръката при необходимост) в комуникацията е отразен в публикациите на австралийския педагог Розмари Кросли [2]. Идеята възниква в процеса на работа с 13-годишната ученичка Ан Макдоналд – с тежък двигателен синдром (ДЦП), чиято ментална възраст по официална диагностична оценка не е била в позиция

на корелация с календарната (очевидно интелектуалното нарушение е вторично и е последица от социална депривация – в резултат на продължителното пребиваване в сегрегиреща среда). Като използва метода на ФС, след няколкогодишно индивидуално обучение Кросли предизвиква силен интерес сред научната общественост – ученичката постига такова равнище на комуникация, което ѝ позволява да напусне интерната, където е била подложена на изолация. Впоследствие тя получава университетско образование и става автор на редица статии, а по-късно участва като съавтор на книгата на Кросли „Annie’scomingout“, публикувана през 1985 година.

Фасилитиращата комуникация придобива глобално разпространение в САЩ и Канада след отпечатаната през 1990 г. в „Harvard Educational Review“ статия на доктор Дъглас Биклен „Communication unbound“ („Комуникация без ограничения“) – професор в Сиракузкия университет в Ню Йорк, авторитет в областта на интеграцията на хора с нарушения. Последният разработва собствена програма за обучение по метода на облекчаващата комуникация, която става модел за въвеждане на множество такива програми на територията на цяла Северна Америка. Авторът на „Communication unbound“ недвусмислено подчертава, че техниката на ФС следва да се прилага с особено внимание. Скоро след това много хора с диагностициран аутизъм или умствена изостаналост стават ползватели на комуникативни устройства, осигуряващи ФС. Повечето от тях получават възможност за общуване чрез печатане върху клавиатурата на компютъра. Фасилитиращата комуникация се превръща в синоним на писмено кодиране на несложни по форма и съдържание текстове от лица със силно затруднена устна комуникация.

Същността на метода е подложена на сериозна ревизия и анализ по няколко основни пункта. Неговите привърженици и опоненти не са в състояние да дадат еднозначен отговор по отношение на това, кой на практика кодира писмените знаци (при поддържане ръката на детето) – референтното лице или ФС-ползвателят, и чии идеи получават писмена реализация – на детето или на ФС-партньора. В тази връзка Techner и Martinsen [12] представят резултата от прилаганата помощ като спорен, обосновавайки се с данни от експериментални изследвания, в които основният източник на писмените изказвания, според тях, е педагогът, а не детето с нарушения. Именно моментът на поддръжка на ръката на детето от специалиста привлича особено силно вниманието на изследователите. Опонентите формират противоречиво отношение към практиката на тази поддръжка при дете, което няма нарушения в локомоцията, но демонстрира проблеми в речевата и волевата (произволната) сфера по време на печатането с компютърната клавиатура. Към това се прибавя критиката, свързана с наличието на опасност от недостовестност или неетична трактовка на информацията, получена от специалиста в хода на взаимодействие чрез ФС. Най-важният аспект от работата на езиковия терапевт е неговата отговорност за точността на съобщението, прието в резултат на комуникацията. Не случайно се поставя категоричен акцент върху полагането на усилия от страна на комуникативния партньор за действително формулиране на идеята на ползвателя, а не на представяне на някакъв хипотетичен вариант [12].

В този паралел представители на други научни школи убедително лансират идеята за фасилитиращата комуникация [10]. На основата на своя позитивен опит на концептуално равнище те опровергават несъстоятелността на посочените становища. За основен аргумент приемат приложението на метода в случаите на изчерпване на всички алтернативи за инициране на комуникация. Авторите предлагат поддържане на „ситуация на неформален контакт“ и игнориране на актовете за подлагане на достоверността на кодираната информация на постоянна проверка.

В същото време не трябва да се пренебрегват потенциалните трудности, на които могат да се натъкнат специалистите в процеса на обучение на децата с множество увреждания и особено на тези с доминираща аутистична симптоматика.

В този дух нерядко се застъпва становището, че облекчаващата комуникация следва да се разглежда по скоро като един от етапите в процеса на обучение в самостоятелна писмена дейност или с други думи – опериране с писмени кодове без наличие на физическа поддръжка. Счита се, че немалка част от децата с множество нарушения (синдром на Даун), демонстриращи добро

равнище на разбиране на речта, са в състояние да усвоят графичната комуникация [3]. Способността на детето (появяваща се обикновено към 6-та година) за осъзнаване на връзката между думата, изображението на обекта и самата реалия му позволяват да овладее азбуката или част от нея, или да записва изолирани думи, като възпроизвежда техните графични образи. Това предполага провеждането на специално обучение в писмена реч и включително използването на ФС на един от първите етапи в този процес.

Протоколът на обучението в писмена комуникация чрез ФС е разработен въз основа на концепцията за функционалния аспект на езиковите единици. Обхваща условно *три ключови фази*.

На *първата фаза* се извършва съотнасяне на звуковете и буквите, съхраняване на образите в дългосрочната памет. На този етап специалистът продуцира думата и предлага едновременно визуална опора (предмет, картинка, снимка), след което позиционира ръката на детето на съответните клавиши. Педагогът пристъпва към вокализиране на всяка от последователно появяващите се на монитора букви. По време на съприкосновението с клавишите ръката на детето извършва симултанно с движенията на специалиста пасивно преместване. След това той предлага на детето да натисне посочения от него клавиш на хардуера и в същото време следи внимателно за указаната от него посока на придвижване на ръката.

Във *втората фаза* обучението постепенно се усложнява в посока усвояване на умения за синтезиране на буквите в срички, композиране на сричките в думи. Тук стратегиите са аналогични на тези от първата фаза.

Важно е да се отчита обстоятелството, че двете фази на обучение могат да обхванат доста голям времеви диапазон. Особено полезно решение е използването на специализирани софтуерни системи (които разполагат с игрова основа) за овладяване на умения за съставяне на думи от писмени знаци. Обикновено в тези игри активно се оперира с посочващия хардуер (мишката), което налага необходимостта от усвояване на базисни навици за нейното управление. От първостепенно значение е разграничаване на основни локомоции: свободно движение на мишката върху подложката и задържане на курсора на мишката върху обект от екрана; еднократно щракване с бутон на мишката и „влачене“ на обект при постоянно натиснат бутон.

Третата фаза е свързана с отработване и автоматизация на навика за опериране с плоскопечатен шрифт на клавиатурата (за графеми, за лексикални структури). Постепенно специалистът констатира увереността на детето относно печатането на точно определените букви и неговата ориентация в равнината на клавиатурата. Това му дава основание да формулира въпроси, свързани със собствените предпочитания на детето. Този етап се очертава като най-сложен и най-отговорен. Особено важно е да не се налагат и внушават на детето определени реплики, а да се подпомага самостоятелното им дефиниране.

Основен компонент на заключителната фаза е ревизирането на получените информационни данни. Има случаи, в които информацията не съответства на съществуващите реалии: детето отразява несъществуващи събития, обозначава имена на въображаеми родственици и др. Обяснението може да се потърси, на първо място, в субективността на детето по отношение на неговото отражение на заобикалящия го свят и в различния от възрастните начин на перцепция и разбиране на действителността. Второ, спецификата на мисленето при детето с множество нарушения, отличаващо се с иконичност, и способността за изразяване на собствените мисли чрез образи от дълбинните структури могат да затруднят във висока степен специалиста при декодирането на графичното съобщение.

Опитът на специалистите показва, че съчетаването на две или повече задачи по време на сесиите (например, тренинг на фините моторни движения и формиране на граматична компетентност) в условията на ограничените психо-физически ресурси на дете с множество нарушения води до незначителни резултати и по-ниска успеваемост, отколкото диференцирането на двата вида дейност във времеви отрязък. Овладяването на едно умение, например изграждането на композита на думата, предполага преминаване към усвояването на следващо умение – например, ориентиране в клавиатурата на компютъра, манифестиращо се с

избор на съответния писмен символ. Установяването на последното като рутинна стереотипна структура позволява пристъпването към по-сложна езикова реализация – писане на думи чрез осъзнато превключване от един клавиш/писмен знак на друг.

Развитие на уменията за кодиране на писмена информация чрез самостоятелно опериране с клавиатурата на компютъра

Развитието на автономност при използване на компютъра като средство за писмено комуникативно взаимодействие преминава през няколко етапа:

1. Цялостна поддръжка на ръката. Специалистът създава условия за насърчаване на тактилното възприятие, развитие на телесно-кинестетичната интелигентност, зрително-моторната координация. На този етап е допустима максимална помощ в съпровождането на ръката на детето от ръката на активния партньор. Подходяща възраст за стартиране на обучението е 6-та година. Основна задача през този етап е формирането на представа за процеса на печатане като алтернативен начин за комуникация. Познаването на буквите и наличието на някаква четивна компетентност определя продължителността на първия етап. Успоредно се цели решаването на задачи, свързани с изграждането на двигателни стереотипи за фиксиране на навика за печатане; развитие на умения за печатане на думи и поставяне на интервали между тях; усвояване на правилата за деривация (словообразуване).

2. Редуциране на поддръжката. Устойчивите прояви на контрол над кинестетичните импулси от страна на детето са сериозен аргумент за ограничаване на мануалната подкрепа на референтното лице. По-голямата увереност на детето в собствените му движения позволява на специалиста да осъществява преднамерено противодействие с ръката си спрямо неговата. Конкретната задача на втория етап е в релация със стимулирането на стремеж към продуциране на активни движения с ръката за преодоляване на съпротивлението на специалния педагог. Изследователите категорично подчертават, че редуцирането на поддръжката следва да се прави много плавно и почти незабележимо за детето.

3. Намалване на съпротивителния момент спрямо мануалните движения на детето. Като минимизира съпротивата на ръката си, специалистът съдейства за увеличаване на доверието на детето и нарастване силата на натиска върху повърхността на клавиша.

4. Фиксиране вниманието на детето върху чувството му за увереност. Този самоанализ на собствения психичен свят, известен от психологията като рефлексия, придава на настоящия етап особена значимост. Благодарение на рефлексията детето започва да осъзнава, че печатането е напълно достъпно за него дейност. Повишаването на мотивацията към писмения процес е задача от първостепенно значение през този етап. Вътрешната мотивация, която може да бъде според Неминска „дългосрочен и самоподдържащ се процес”, се формира чрез различни инициативи, но е важно да се уточни, че индивидът се мотивира най-добре чрез дейността [6]. Успехите на детето в целенасоченото използване на клавиатурата го мотивират най-силно. Това е стадият, през който много от децата са откровено изненадани от личните си постижения, а последните често стават обект на отразяване в писмена форма.

5. Осъществяване на физическа поддръжка чрез други части на тялото. На този етап се преминава постепенно към двигателна опора на предмишницата, рамото. Понякога е достатъчно докосването на торса или долния крайник на детето, за да се съхрани чувството му на увереност и решителност, докато в същото време се осигурява пълна самостоятелност в хода на писменото изложение на информацията.

6. Преустановяване на поддръжката на ръката. На практика крайната цел на обучителния процес е самостоятелна писмена експресия. Въвеждането на метода на облекчаващата комуникация е само част от цялостното обучение в графична комуникация.

Модули, процедури и препоръки към специалистите и родителите на деца с множество нарушения

За успешното осъществяване на обучението в писмена комуникация чрез метода на FC е предложена батерия от модули, процедури и препоръки, адресирани до специалистите и родителите на деца с множество нарушения [11].

- Максимално облекчаване на процеса на първите етапи от дейността. Някои деца предпочитат да започнат да пишат върху хартия със съответния инструмент за писане. За по-голямата част от популацията обаче този процес се явява труден за реализация. Това е причината, обуславяща използването на клавиатурата на компютъра като лесен, достъпен и ефективен начин за комуникация.

- Гъвкавост на специалиста. Опитът показва, че не всички деца проявяват стремеж към автономност в писането. На едни от тях им липсва желание да печатат без помощта на специалиста, други споделят, че при ограничаване на поддръжката не са в състояние да се съсредоточават върху идеите, които трябва да изложат писмено. В тези случаи не е желателно педагогът да настоява за преустановяване на подкрепата с оглед на по-голямата значимост на съдържателния аспект при общуването с тези деца в сравнение с техническия. По-вероятно е с течение на времето децата да осъзнаят предимствата на независимата изява и по този начин да се генерира у тях желание за овладяване на технологията.

- Управление и контрол на процеса. В процеса на обучение е важно да се обърне внимание върху постоянния визуален контрол на детето върху локацията на писмените символи; реализацията на фините двигателни умения (натиска върху клавишите, повдигането на ръцете от клавишите, придвижване на ръцете от една пластинка на клавиатурата към друга); способността за навигация с мишката. Нередки са ситуациите, в които детето осъзнато започва да композира конкретна дума, след което се разсейва и механично премества пръстите си по различните клавиши. Подобни случаи изискват привличане на вниманието му чрез вербализиране на стимула, или произвеждане на лек натиск върху китката на ръката.

- Оценка на резултатите. Най-сложният проблем възниква по отношение на определянето на степента, до която детето самостоятелно излага в писмен вид собствените си мисли и желания. Стремежът на обучаващия трябва да бъде по посока на старателно наблюдаване и анализиране на детайлите на комуникативното взаимодействие с детето, установяване и запазване на писменото изложение, поддържане и съхраняване на определено информационно пространство. Често прекратяването на съзнателната писмена дейност на детето се регистрира от специалиста като индикатор за объркване, затруднение. Качества като опитност, информираност, наблюдателност и сензитивност на специалния педагог имат неопределимо значение за ориентирането му в писмената продукция на детето, за дешифриране на съобщението. Кодираната от детето информация подлежи на проверка за достоверност и точност.

- Телесен контакт с детето. Поддръжката на ръката, съприкосновението с други части от тялото на детето, по същество, представляват телесното взаимодействие. Не е изключено в периода на юношеството подобен контакт да стимулира сексуално желание при обучаваните, особено ако детето и фасилитаторът са от различен пол. Задължително е иницирането на физическото взаимодействие да бъде сексуално неутрално. Паралелно с това е необходимо да се подхожда с повишено внимание към спонтанните телесни контакти, за да се предприемат мерки за свеждането им до минимум или цялостната им елиминация, като по такъв начин се осигурят условия за пълно съсредоточаване на детето.

Адекватната подкрепа на специалиста е детерминирана от неговата солидна теоретична подготовка по отношение на специфичните особености в комуникативното поведение на децата с множество нарушения и особено на тези, при които има силно изразена аутистична картина.

Дона Уилямс споделя в книгата си „Никой никъде“ [15], че „хората с аутизъм, изпитващи чувство на страх от откритост понякога установяват, че се справят най-добре с неприемливите си реакции на дистанциране, отхвърляне, агресия чрез подвеждане на собственото си съзнание към нагласата, че иницираният речеви контакт е освободен от емоционален заряд“. Авторката допълва, че в най-лошия случай, ако тази стратегия е неуспешна – стресът, свързан с директна и емоционално натоварена комуникация, може да задържи способността на мозъка да генерира последователно свързани словесни конструкции или да лиши комуникатора от произвеждането на пълноценен глас и от естествено привеждане в действие на артикулационните органи.

Подобно на другите методи, фасилитиращата комуникация (FC) не встъпва в качеството на универсално решение за всички ползватели. Многочислените отзиви на родителите обаче показват, че благодарение на специализираните занятия емоционалното напрежение, причинено главно от тяхното неразбиране на детето им в различни ситуации, е редуцирано в значителна степен.

В този ракурс се конкретизират и **основните аргументи**, определящи FC като ефективно средство за общуване паралелно с други методи на приложимост. Първо, детето и фасилитаторът се намират в едно комуникативно пространство, като осъществяват съвместна градивна дейност. На второ място може да се изтъкне, че в процеса на това общуване детето овладява умения за продуциране на писмена реч, която му осигурява перспектива за активна и пълноценна комуникация с другите хора. Като трети аргумент се очертава получаваната от детето уникална възможност за изпълнение на най-важното условие за участие в информационния обмен – използването на конвенционални кодове за общуване. Това обезпечава разбирането и удовлетворяването на неговите потребности.

Обобщение

Общуването е дълбочинно и многостранно явление. Комуникацията не се ограничава само до заключенията, които могат да бъдат направени въз основа на експерименталните изследвания и фиксирането на очевидни резултати. Забележителната способност на мозъка при децата с нетипично развитие за свръх-компенсация и адаптация към определени условия вероятно не винаги се поддава на научно обяснение. Очевидно е, че хората с проблеми в развитието са в състояние да постигнат много повече, отколкото се предполага. Освен това, значителен принос за качеството на всяко общуване се приписва на такива, в минимална степен подлежащи на измерване от научните методи феномени, каквито са душата (онази нематериална субстанция на човешкия индивид) и способността за емпатия и съпричастност.

За да изявят своите способности децата с множество нарушения се нуждаят от своеобразни модели на развитие. Своеобразието се проявява в нестандартните начини, пътища за кодиране и декодиране на информация, в неконвенционалните аспекти на обучение. В същото време им се налага да полагат много по-големи усилия от децата с типично развитие. Със своята всеотдайност и професионализъм специалистите облекчават до голяма степен този процес, а осъщественото сътрудничество им позволява намирането на релевантни решения на много от проблемите, които животът поставя пред самите тях и пред хората с увреждания.

Опитът в САЩ, в страните на Западна и Централна Европа, активно внедряващи в абилитационната и рехабилитационна практика технологиите на алтернативната комуникация, е неоспоримо доказателство за това, че тяхното систематизирано приложение разширява функционалните възможности на децата с ограничения във всички сфери на дейност (познавателна, трудова, свободно време и др.) и чувствително повишава тяхното качество на живот.

References:

1. **Atanasova, Zh., 2016:** Pomoshtni sredstva i tehnologii v obuchenieto na detsa i uchenitsi sus spetsialni obrazovatelni potrebnosti., Alfamarket Prim., St. Zagora.
2. **Crossley, R., 1994:** Facilitated Communication Training., New York., NY, US: Teachers College Press.
3. **Hodgdon, L. A., 1995:** Visual Strategies For Improving Communication., Troy, Michigan: Quirk Roberts Pub.
4. **Karadzova, K., 2009:** Alternativni sredstva za vuzdeystvie pri detsa s umstvena izostanalost., UI "Sv. Kliment Ohridski"., S.
5. **Katsarska, V., 2015:** Speetsialno obrazovanie., Nauchen statut na speetsialnata pedagogika., Lagen., St. Zagora.
6. **Neminska, R., 2015:** Simultacionno-bazirano pedagogichesko obuchenie., Izd. "Kota"., St. Zagora.

7. **Shosheva, V., 2008:** Obrazovanie i sotsializatsiya na umstveno izostanali uchenitsi. St. Zagora.
8. **Subeva, G., 2015:** Essence of integrated training, Yearbook of Shumen university “Episkop Konstantin Preslavsky”, Volume XIX D, Shumen, p. 203-208.
9. **Terziyska, P., 2005:** Integriranoto obuchenie na detsa sus spetsialni obrazovatelni potrebnosti., Blagoevgrad.
10. **Vedenina, M., Kostin, I. 2003:** Opit izpolzovaniya metoda oblekchenoy kommunikatsii so vzroslym autichnym chelovekom., Defektologiya., Vol. 6, p. 21-27.
11. **Volkmar, F. R. & Wiesner, L. A., 2009:** A practical guide to autism: What every parent, family member, and teacher needs to know. Hoboken, NJ: Wiley.
12. **von Tetzchner, S., Martinsen, H., 2000:** Introduction to augmentative and alternative communication., Second edition., New York and London: Whurr/Wiley.
13. **Vulchev, G., 2018:** Priobshtavashto obrazovanie – sotsialen fenomen, realizirasht se pri opredelena stepen na zryalost v obshtestvoto., Uchitelsko delo., Vol. 14., g. CXXIII.
14. **Vulchev, G., 2010:** Suvremenni printsipi I podhodi kum sotsializatsiya na detsa sus spetsialni obrazovatelni potrebnosti v uchilishtna sreda., Sb. „Suvremenno obrazovanie – misiya i vizii“, UI „N. Rilski“, Blagoevgrad.
15. **Williams, D., 1992:** Nobody Nowhere., The Remarkable Autobiography of an Autistic Girl., Jessica Kingsley Publishers., Engl.